

TROMOSTI

Beauvishults 1962. 11

laze druge... Opet sa stogodišnjim zakašnjanjem stižemo tamo, gde počinje moderna umetnost... Pokušavaju da na svoj način interpretiraju trećerazredne ili prvorazredne, ili u trećerazrednom prevodu upoznate pisce...

Koliko je lažna ova argumentacija. Ona sagledava i drugu stranu pitanja: ono određeno zapadno okvalifikuje zapadnim, modernim, ili lažno modernim, ili komercijalnom robom, ali istovremeno ne primećuje, da i ovde kod nas, i na mađarskom jeziku, funkcioniše i deluje jedna „domaća“, ništa manje komercijalna vrsta u književnosti. Ovde mislim na onu losu, prežvakaru, ništanekazajuću književnost, na onu određenu „mlaku“ književnost. I mi hoćemo da ubeđimo i sebe i pisca, i čitalačku publiku, da je to baš ono, što treba. To je umetnost. To treba publici. Ali koliko je publika već udajena od toga?

Ovo je jako opasna igra klatna. Ako bi ispitivali publiku, naročito današnju, došli bi do mnogo iznenađujućih podataka.

Današnja publika nije istovetna sa jučerašnjom, a ni sutrašnja neće biti istovetna sa današnjom.

Publika je sve brojnija i njeni zahtevi su sve veći. Bilo bi zanimljivo ustanoviti jednu „knjigu utisaka“, u koju bi čitaoci upisivali svoja mišljenja. Jedna takva „knjiga utisaka“ mogla bi da bude jedno zanimljivo, uzbuđljivo kritičko — književno remek-delo.

JANOS BANJAI:

Ona igra, koju umetnik IGRA, ozbiljnija je od svega i nema nijednu takvu odredbu, koja bi odvučla pažnju od suštinskog kada umetnik baš tom svojom igrom i znalačkom sistematikom te igre otkriva nove stvari, rada te stvari, a stvari su pak nerazdvojne od jedne određene realnosti. Intelektualna zatvorenost — mada misao čini osnovu svakog umetničkog izražavanja — već sama po sebi znači smrt umetničkog. Zato prvenstveno i postoji potreba za igrom, za ozbiljnim igrom.

Ako, međutim, igra formalno određuje umetničko izražavanje i misli obezbedi onaj pozitivni okvir, u kojem će postojati umetničkim ostvarenjem, mnogo manje će da determiniše kritiku toga dela. Zato držim stramputicom onaj put, koji je trsrala impresionistička kritika.

OTO TOLNAI:

Nedavno sam otkrio jednu licidersku radnju u jednoj obližnjoj ulici.

Nekoliko puta sam tajno odšetao do ogromnog izloga i počeo sam da ispitujem oblike izradene od voska, međene kolače, ogledalca, kolaže od kreppapira, boje, fakture.

I našao sam mnogo sličnosti između materije iz koje su napravljena ta srca, konjici, između njihovih faktura i boja, i između materije, faktura i boja vojvodanske poezije.

Da bi odbranili mali beli cvet, u ime lepe istinske poezije i radanja nove muzike, pozvali smo u pomoć ružnoću: „Otkriću vam da moja draga ima probušen zub...“

Domonkoš (Ratika)

A protiv plitkosti i praznine reči i misli:

„Reči su probušeni zubi praznina u njima je misao...“

Domonkoš (Sencanski dnevnik)

Možda je reč o izražavanju apolonske sadržine. O plodnom neredu.

B. SABO ĐERD:

...rad čoveka koji se bavi umetnošću stvaralački je rad, to je rad. Dug, mukotrpian, beskrajan, dugotrajan. Ne može se meriti časovima i minutima već neprekidno traje.

Verujem da je kod nas ovaj problem uopšte — problem odnosa prema radu, ozbiljan problem i kod stvaralaca. Mi smo često skloni da vešte improvizacije proglasimo remekdelima. Naravno, i improvizujući može se stvoriti remekdelo. Ali ako jedan čovek, ako jedan umetnik punih trideset godina samo improvizuje, da li je moguće da mu svaka improvizacija baš tako divno uspe? Da li do određenih kvalitetskih promena u umetnosti dolazi tako što čovek napiše šestu pesama, šestu lošu pesmu, pa mu šesto prva pesma ispadne dobra?

Grafomaniju treba razlikovati od pisane umetnosti. Može neko da bude strastan pisac, ali samo to nije garancija da je umetnost ono što piše. Često se oseća kod pisaca nesposobnost pesničkog izražavanja, pri čemu ne mislim samo na mađarsku književnost već i na jugoslovensku. Nova misao, novo osećanje, ono koje znači otkrovenje i doprinos da upoznamo svet, odjednom, pojavila se i nestala kao opsenja; umetničko delo se rasplinulo, misao je postala javno mesto, kraj je čarolija, a tekst — loš tekst. Početak

joj je dobar, dve slike su zanosne, na jednom mestu kažemo da je primena... tačke, zarez... čudno uspeła u telu pesme, i van toga nema ničega više.

Poezija se ne može negovati bez savršenog znanja jezika, bez jezičke kulture. Pri tome mislim na snagu pesničkog jezika, na njenu težinu i mogućnosti toga jezika. Sarena pesma još uvek nije poezija; kitnjasta pesma ođaje nam pesnikov loš ukus. Pitanje je da li pesnik uvida u čemu je snaga reči i u kakav odnos ih stavlja? Da li je sposoban da nađe one dve reči koje radaju poeziju, iz kojih stvarno nastaje poezija? To je pitanje, a ne slaganje reči pored i ispod drugih reči. Pri tome i interpunkcija postaje nevažna i njeno odsustvo može da bude primećeno samo od nekog prosečnog čitaoca. On može da zahteva zarez, ili tačke, ili tačku i zarez... Ponekad se iskazuje i nešto prema čemu je moramo primeniti. I Apoliner je primenjivao, a Radnoti je znao i izostaviti, ali znamo i zašto i kada.

Isto je tako i u slikarstvu. Određene nove dvodimenzionalne harmonije dobijaju se stavljanjem u međusobni odnos linija i površina, dobijaju se njihovim organizovanjem. Slikar dakle mora da pozna ovaj zakon i ovaj jezik. Kod pesnika baš jezik, pesnički jezik treba da postane njegova krv. Oni, koji ne misle tako, koji ne misle o kategoriji pesničkog jezika, ti i nisu pesnici. Oni koji ne misle o kategorijama daljina i površina, ti i nisu slikari. Oni mogu da budu jako poštteni, valjani i uredni građani, ali ne i umetnici. I sve dotle, dok osnova poezije bude jezik, i sve dotle dok slikarev materijal budu linije i površine, dotle će zapravo biti prisutne i ove zakonitosti. Ja mogu da zamislim jedno doba, u kojem se pesma isprepliće sa drugim uticajima, čak i dalje, ne samo jezičkom gradom, ne samo tekstom; ili sliku — ima primera za to — ili kip, koji nisu statični, već su pokretna slika, pokretan kip.

Mogućnosti za širenje granica poezije i umetnosti uopšte postoje. Ali kako, kada, i da li smo dovoljno pripremljeni i sposobni za to, to je problem.

ERVIN ŠINKO:

...Voditi borbu na svakom polju protiv društvene tromosti, protiv nasledstva očeva. Gete je na jednom mestu napisao: Teško tebi, jer si se rodio umukom. A ja bih voleo da ne ostanemo umuci naših dedova, već da postanemo očevi onih koji dolaze iza nas i nastavljaju ono novo što mi hoćemo da ostvarimo nasuprot starom, ali delimično uz pomoć starog.

JEDAN DISKUTANT:

Pored prilagodavanja opštem jugoslovenskom duhovnom životu. Izdavačko preduzeće „FORUM“ treba da izradi i jedan specijalni mađarski kulturni program, koji bi imao, pored ostalog, za zadatak da pomaže prelivanje pozitivnog kulturnog, nasleda (poezija Kuruca, Adi, Jožef Atila, Sabo Ervin itd.) u krivotok našeg današnjeg duhovnog življenja.

JOZEF NAD:

Vojvodanska književna kritika bila je čitav niz godina do krajnosti konformistička i oportunistička, ne zbog sporazumevanja sa svim i svacim, već zbog neke vrste kukavičlukta, čak i ne malog. Dozvolite mi da to pretpostavim. To je u ostalom moj lični utisak i mišljenje. Ovoj kritici mislim nedostajala je iskrenost i osećanje društvene odgovornosti.

Činjenica je da je vojvodanska mađarska književna kritika bila konvencionalna, da nije bila hrabra i rečita, a nije bila ni intenzivna, zanimljiva ni trajna. Ovo negativno obeležje imalo je čak i teže posledice: kritika nije bila u stanju da stvara potrebne kriterijume za omeravanje vrednosti svakog dela i tako nije razvila kod nas jedan zdrav, neadministrativan metod u vršenju izbora, bolje rečeno odbira književnih dela. Izdavač „Forum“ sam je vršio selekciju. Čak i onda kada je ovaj posao obavljao primenom određenih demokratskih metoda, odabrana dela često su na sebi nosila pečat administrativnog postupka. Tiraž bude, u našim prilikama ne može da bude merilo vrednosti. Kritika visokog moralnog nivoa, značajka i smela, trebalo je da pomogne kvalitetnom budućem vojvodanskom književnom životu, da ga podstrekne, mamuzne i najneposrednije doprinese razvijanju jedne zdrave književne sredine. Kod nas su postojale dve prakse, ili smo prečutali, sasvim prečutali izdato delo, ili smo ga prehvalili.

Naravno ovo stanje je bilo nezdravo. Sa delom ozbiljne umetničke vrednosti moglo je da živi i živelo je delo bez vrednosti.

(S mađarskog preveo Jostip VARGA)

JEDAN ZAKASNELI GOVOR SLIKARA KOJI SE UBIO NA KROVU I UZALUDNO POKUŠAVA DA USNI TAJ ISTI KROV

gospodo, to je krov od ljubavnih izmišljotina krov srca tršćani krov na jednoj luli čamac naslonjen na vašu ruku

to je lampa koja je erkla mačka

krov kao stara gospođa dobar dan, gospodo krov, izadite samnom u kino spavaćemo u čamcu sanjaćemo dve male tikve

to je krov probušen kao konzerva ubojica koji napušta krovove od daščica i puca iz revolvera gospodo, saslušajte moj pobednički govor

Vladimir STOJSIN